

Dalia STRIOGAIČĖ

# BALTARAGIO AKMUO

THE BALTARAGIS ROCK

*The work of the writer Kazys BORUTA (1905–1965) is deep and multifaceted, but not all of it is familiar to us. For a multitude of reasons, there are some works of his that are completely unknown to the public. The literary researcher Dalia STRIOGAIČĖ talks to the writer's daughter Eglė BORUTAITĖ-MAKARIŪNIENĖ (a nuclear physicist and long-time member of the Institute of Physics) about today's reading, or lack of it, about what is 'recovering' in Kazys Boruta's literary legacy, what is still condemned as repulsive, and what needs to be put forward and shown to the reading public.*

Borutų šeima Kaune, 1935–1936.  
Iš šeimos archyvo



„... prieš aušrą atgyja Baltaragio akmuo“, – skaitome Kazio Borutos garsiojo romano „Baltaragio malūnas“ baigiauosius sakinius.

Literatūra turi nuostabią galią prikelti, atgaivinti. Toks pažįstamas kūrinys, o skaitant „atgyja“ ir jaudina, žadina mąstymą ir stebina neblėstančiu aktualumu. Tai klasika. Kazio Borutos kūryba gili, daugiaprasmė, tik, deja, ne visą ją pažįstame, dėl įvairių priežasčių yra likę ir visuomenei beveik nežinomų rašytojo tekstų.

Apie šiandieninį skaitymą / neskaitymą, apie tai, kas Borutos kūrybiniame palikime „atgyja“, o kas tebėra su nelemto atostūmio ženklu ir ką dar reikėtų išskelti, parodyti skaitančiajai visuomenei, kalbame su rašytojo dukra Egle Borutaite-Makariūniene. Ji – fizikė, ilgametė Fizikos instituto mokslo darbuotoja, dirbo branduolio fizikos srityje, su bendraautoriais yra paskelbusi mokslo darbų iš branduolio fizikos, parengusi knygų apie įžymius Lietuvos fizikus, viena fizikos terminų žodyno autorių, žurnalo „Fizikų žinios“ vyriausioji redaktorė. Bet su gerbiama Egle malonu kalbėti ir apie literatūrą. Jos buvimas šalia Tėvo – rašytojo, artimas dvasinis jūdvių ryšys, o vėliau gražus rūpinimasis Tėvo atminimu, jo kūrybos išleidimu ir populiarinimu – toks išskirtinis rašytojo dukros išgyvenimų, pareigų, intelektinių ir dvasinių pastangų laukas, buvęs ir tebesantis noras puoselėti Kazio Borutos įvaizdį mūsų kultūroje, siekti, kad jis vis atgytų, nušvistų. Pašnekovė turi daug ką papasakoti, pareikšti savo nuomonę, pasiūlyti.

*DALIA STRIOGAIČĖ. Ir skaitome, ir suvokiame kiekvienas savaip, atsirenkame, kas mums svarbiausia. Jūs tikrai nesate (ir negalite būti) abejinga Kazio Borutos kūrybai. Joje nemaža asmeninių Tėvo ir Dukters dvasinių sąsajų, glaudaus artimumo (galbūt tai lėmė Jūsų šeimai tekusios dramatiškos aplinkybės, skaudūs išgyvenimai?).*

*Kas Jums, gerbiama Egle, Jūsų Tėvo kūryboje yra arčiausia prie širdies ir visų svarbiausia?*

EGLĖ BORUTAITĖ-MAKARIŪNIENĖ. Populiariausias Tėvo kūrinys yra „Baltaragio malūnas“. Vos tik 1945 metų rudenį buvo išleistas, skaitėme ne vien šeimoje daugelį kartų visą ištaisai ir atskirus puslapius. Perskaičiusi paskutinį kūrinio sakinį „Bet kai įsisiaučia pušynų vargonai, nušvinta Baltaragio akmuo ir vėl sustingsta“, dažnai net apsiašarodavau. O iš knygynų, nors buvo išleistas 8000 egz. tiražu, „Baltaragis“ sparčiai tirpo. Tačiau bėgant laikui ir vis dažniau visokiomis progomis jį naudojant (nemanau, kad tai blogai) šis kūrinys lyg ir apsitrynė. Pamenu, kai pasirodė „Velnio nuotaka“, manęs Vytautas Kubilius klausė, kaip man patiko šis filmas,

aš jam atsakiau, kad lyg ir nieko, bet tai jau ne „Baltaragis“, o ir kūrėjų niekur neminima, jog sukurta Kazio Borutos „Baltaragio malūno“ motyvais. Na, tiek to...

Dėl labai suprantamų priežasčių man pati brangiausia Tėvo knyga – „Gyvenimas drauge su draugu“. Kaip jau daug kartų esu pasakojusi ir rašiusi, ją Tėvas man padovanojo 1949 metais iš Rusų lagerio. Prieš atrenkant medžiagą Tėvo „Raštams“ (1970–1976), su jų sudarytoja Valerija Vilnonyte pasitarėme ir nusprendėme, kad „Gyvenimo drauge su draugu“ „Raštams“ nereikia siūlyti, nes ką nors tikrai praleis, išcenzūruos. Verčiau palikti geresniems laikams. Tie laikai atėjo prasidėjus Atgimimui. Perrašiusi kompiuteriu ar nuskenavusi tekstą (rankraštį labai saugojau), pasiūliau jį žurnalui „Nemunas“. Jie mielai priėmė ir išspausdino (1989, Nr. 12). Dar po dešimtmečio, 1999-aisiais, „Gyvenimą drauge su draugu“ atskira knyga išleido Rašytojų sąjungos leidykla. Į knygos pristatymą Rašytojų klube susirinko daugybė žmonių: literatūros kritikai, tarp jų ir Vytautas Kubilius, Borutų giminės, atvažiavo Garliavos Jonučių mokyklos mokytoja Zigrėta Petraitienė su borutaičiais. Man tai buvo labai malonu. Manau, ir Tėvas nebūtų supykęs, kad šią knygelę išlaikiau 50 metų ir ji buvo išspausdinta taip, kaip Tėvas parašė, nepakeitus nė vieno žodžio.

*Kazio Borutos kūrybiniame palikime labai reikšmingas yra romanas „Mediniai stebuklai“, sukurtas jaunystėje, o senatvėje užsimotas perrašyti iš naujo. Maištingasis herojus dievadirbys Vincas Dovinė – tai paties kūrėjo vidinės biografijos atspindys: laisvos, neramios, didelių užmojų asmenybės simbolis. Boruta lietuvių literatūroje ir kolektyvinėje tautos sąmonėje suvokiamas kaip išskirtinis, ypatingos dvasinės energijos menininkas. Patraukli, įdomi asmenybė, nors realiaame gyvenime laisvūno, maištininko kelias yra sudėtingas, sunkus. Kalėjimai, lageris, o pokario metais izoliacija nuo literatūros – tai tikrai skaudūs išgyvenimai.*

*Ar esate paveldėjusi savo Tėvo maištingos, nekompromisinės natūros bruožų?*

Po 1949 metų grįžęs iš Rusų lagerio, Tėvas buvo gan optimistiškai nusiteikęs. Turėjo kūrybinių planų. Tarkim, kad ir parengti iš Jadvygos Čiurlionytės atsiminimų apysaką apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį. Tačiau ilgainiui Tėvo planai žlugo, ir nuotaika vis labiau niaukėsi. Jokio darbo, nors ir labai prašomo, bent kiek susijusio su literatūra ar knygomis, negavo. Teko imtis versti iš rusų kalbos visokias instrukcijas (kaip antai kino bilietų pardavimo taisykles), kurių jam parūpindavo jo senas bičiulis marijampolietis Albinas Kilikevičius, po karo dirbęs Profsąjungų leidykloje. Jis Tėvui mokėjo kaip galėdamas didesni, nors ir labai mažą, honorarą.

Tik po kurio laiko Tėvas pradėjo gauti iš leidyklos grožinės literatūros vertimų. Tie vertimai buvo leidžiami arba be vertėjo pavardės, arba Tėvo bičiulių pavardėmis, kurie, gavę honorarus, dažniausiai labai stropiai su Tėvu atsiskaitydavo. Rašau – dažniausiai, nes ne visados taip būdavo. Kazio Borutos bibliografijos (išleistos 1978) sudarytojai Valerijai Vilnonytei beveik visi vertėjai paliudijo, jog tai Kazio Borutos vertimai. Pirmasis vertimas, Tėvui suteikęs didelio džiaugsmo,



Rašytojas Kazys Boruta su dukra. Manoma, kad Vilniaus gatvėje, prie Šv. Kotrynos bažnyčios, vokiečių okupacijos metais. Pauliaus Lileikio restauruota nuotrauka

buvo Friedricho Schillerio „Vilius Telis“ (1952), nors tais metais išleistas ir be vertėjo pavardės, bet vėliau jau dažnai kartojami leidimai buvo su tikra vertėjo pavarde. Tas knygas (nors honorarai tolydžio mažėjo) jis imdavo į rankas vis nušvisdamas ir sakydamas, kad naudingiausia versti klasikus.

Eglė ir Marulė su Tėvu, grįžusiu iš lagerio. 1949. Iš šeimos archyvo



Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais Tėvas labai daug dirbo prie „Medinių stebuklų“. Jis rašė naują epinį kūrinį apie knygnešius, kartu juos susiedamas su dievadirbiu Vincu Dovine. Kažin ar tą naują jo kūrinį reiktų vadinti antruoju „Medinių stebuklų“ variantu. Apie naujai parašytą knygą buvo daug nuomonių, dažnai neigiamų. Kadangi aš turėjau šio kūrinio mašinraštį, dar tėvo taisyta, tai po jo mirties klausiau kai kurių rašytojų nuomonės. Parodžiau ir Juozui Baltušiu. Jis buvo po Antano Venclovos mirties Tėvo „Raštų“ redaktorių komisijos pirmininkas. Baltušis buvo apsilankęs pas mus, pavartęs rankraščių nepasakė nei taip, nei ne, tik įvertino didelę mašinraščio apimtį (turinys su 21 skyriaus pavadinimais sudarė 468 puslapius mašinraščio), maždaug paskaičiavo autorinį honorarą, ir daugiau prie to klausimo negrįžome. Tuo labiau, kad Borutos kūrybos tyrinėtojas Vytautas Kubilius ir Rašytojų sąjungos pirmininkas Alfonsas Maldonis buvo tos nuomonės, kad šios perdirbtos knygos spausdinti nereikia. Tėvas, sužinojęs neigiamą įvertinimą, baisiai įsiuto. O gal dabar, praėjus daugiau nei 50 metų, atėjo laikas perskaityti ją iš naujo? Ir spausdinti ar ne, gali spręsti tik specialistai literatai.

Manau, kad šalia Tėvo gyvenantiems – jo tėvams (mano seneliams), mano Mamai, jo kūrybos bičiuliams – teko patirti jo maištingą charakterį. Tačiau Tėvas niekad nepykldavo dėl niekų, visados ginčydavosi tik dėl principinių dalykų. Jis mane mokė pagrindinių gyvenimo taisyklių, kurių visados reikia laikytis: nebūti miesčione, neriesi nosies, akiai nesekti minios, nors tai kartais gali būti daugumos nuomonė, – anot Tėvo, jei visi savo nosį pjauna, tai reikia pagalvoti, ar ir tau pjauti savąją. Ir kad „valdžia“ toli gražu ne visados teisi. Su Tėvu, grįžusiu iš lagerio, vakarais daug kalbėdavome. Jis man daug pasakodavo mūsų istorijos, literatūros dalykų. Tai buvo mano Vakarinis kultūros ir literatūros universitetas. Jei kuo nusikalisdavau, jis mane stengdavosi suprasti ir atleisdavo. Atsimenu net tokias smulkmenas, kaip aš Kaune, Vaižganto gatvės bute, įsitaisiusi už jo rašomojo stalo, pripaišiau ir prirašiau kaip mokėjau ant jo popierių, tada jis, matyt, gniauždamas šypseną, man, pretendavusiai į jo bendraautorius, labai įsakmiai paaiškino, kad čia jo stalas ir jo popieriai, kurių liesti nevalia, kad čia baigiasi mano veiklos ribos. Aš tai supratau ir mūsų susitarimo laikiausi. Tiesa, ant lapelio su Juozo Olinaro Penčylos piešto ir užrašyto „Boruta 1940“ šaržo aš dar kartą pirmokėlės ranka iškeverzojau Tėvo pavardę. Knygos „Susitikimai su Kaziu Boruta“ nuostabiam dailininkui Romui Orantui, parinkusiam šį šaržą knygos viršeliui, aš sakiau, kad mano keverzonę, antrąjį užrašą – Boruta, reiktų pašalinti, tačiau jis taip ir paliko nieko nekeisdamas.

Manau, kad Tėvo bruožų nesu paveldėjusi, o gal to reiktų paklausti mano vyrą? Mano gyvenimas buvo toks, kad daugiau reikėjo eiti į kompromisus nei kovoti, ginčytis, tačiau melo, neteisingų skriaudų nenutylėdavau ir iki šiol negaliu pakęsti.

*Dar dėl maišto. Opozicininkų, maištininkų buvo ir bus visuomet. Bet Kazio Borutos radikalumas jaunystėje buvo ne tiek romantinis maištavimas, kiek politinis užsiangažavimas: kritinė nuostata dėl Pirmosios Lietuvos Respublikos visuomeninio gyvenimo tvarkos, įsitraukimas į nelegalią partiją*

*ir, manytina, teisingesnio kelio savo kraštui suradimas. Ke-tvirtajame dešimtmetyje jau atsiribojo nuo kairiojo judėjimo ir politikos. Keitėsi ir kūryba – įsivyravo taurus reflektavimas – klaidos, pralaimėjimo apmąstymai. Bet buvo parašęs novelių apysaką „Saulę ant savo pečių parnešti išėjo“, skirtą buvusiams pasiryžėliams – „pro kalėjimų tamsą nešusiems išlaisvinimo saulę“. Skambi Borutos metafora buvo kartojama 1940 metais delegacijai vykstant „Stalino saulės“ Lietuvai parvežti. Nepaisyta, kad metaforos prasmė visai kita: saulę ant savo pečių ir per kalėjimų kančias parnešti – tai anaipol ne klastą iš Maskvos parvežti... Deja, pertraktuota frazė apie „saulę“ priskiriama Kaziu Borutai. Skaudina toks akibrokštas rašytojo atminimui. Ką apie tai galvojate, gal kokią išeitį pasiūlytumėte?*

Atsakydama į pirmąją Jūsų klausimo dalį tegaliu paklausti: o kada daryti perversmus ir revoliucijas, jei ne jaunystėje? Tą darė ir Tėvas.

Antroji klausimo dalis apie Tėvo apysaką „Saulę ant savo pečių parnešti išėjo“ sudėtingesnė ir skaudesnė. Ši Tėvo apysaka, kaip rašo jo „Raštų“ sudarytoja bibliografė Vilnonytė, buvo sukurta 1925 metais (tada Tėvas buvo „žalias jaunuolis“, jam tebuvo dvidešimt metų), ir keli jos variantai publikuoti „Aušrinėje“ 1926-aisiais bei almanache „Audra“ 1928-aisiais. Tai graudus ir lyriškas pasakojimas apie jaunuolį, studijavusį universitete, siekusį mokslo tiesos ir šviesos visiems visuomenės nariams. Apysakoje daug autobiografinių elementų, net kaimui, kuriame dirbo mokytojas Tylenis, buvo parinktas Dviratinės vardas – tai Borutos tėviškės kaimynystėje esantis kaimas. Tik knygos pabaiga labai tragiška – Tylenis miršta kalėjimo ligoninėje nuo džiovos. Tokia liga ir lemtis ištiko daugelį mūsų lietuvių rašytojų, gyvenusių badmiriu ir pasirinkusių nepriklausomą kelią. Tačiau atskira knyga apysaka „Saulę ant savo pečių parnešti išėjo“ pasirodė 1940 metų rudenį. Nelaimingai sutapo, kad važiavusieji į Maskvą parsivežti „Stalino saulės“ pasigavo tą pavadinimą ir pripaišė jį Borutai, nors knygoje nei apie Staliną, nei apie jo saulę net minties nėra. Taip ir liko, nors Boruta savo požiūrį į komunistinę santvarką – „proletarinį rojų“ išdėstė dar 1932-aisiais Panaito Istrati romano „Baragano dagynas“ įžangoje, kurioje rašė apie Istrati smerkiamus „laisvės pavergėjus – komunistus, <...> nesamą proletarinę gerovę, <...> ir kad socialistinės statybos SSSR nei su žiburiu nerasi“. Tačiau ta įžanga dabar mažai kam žinoma ir dar mažiau skaityta, o bibliotekose sovietmečiu ji buvo net išplėšyta. Tad ką galima būtų pakeisti, nežinau. Nebent išleisti knygą iš naujo su plačia įžanga ir komentarais, bet vargu ar tai ką nors padės mūsų menkai tuo besidominčioje visuomenėje.

Tėvas tarpukario Lietuvoje ir sovietiniais laikais yra išvertęs nemažai rusų klasikų. Tarp jų žymią vietą užima Tėvo labai aukštai vertintas ir verstas Vladimiras Korolenka. Jį vadino „dideliu morališku autoritetu, ne kartą sulaikiusiu siautejančias aistras ir sužadinius žmoniškąjį kilnumą <...>. [Jis] ne tik didelis žmogus ir rašytojas, bet ir gyvoji visuomenės sąžinė“. Kartu su poetu Juozu Kruminu išverstoje ir išleistoje apysakų knygos „Giria gaudžia“ (1937) įžangoje Tėvas iškėlė Vladimiro Korolenkos kilnų humanizmą, trykstantį iš visų jo raštų ir kiekvieno puslapio. Korolenka jo verstas ir kituose lei-



Vytautas MACKEVIČIUS. Onos Borutienės portretas. Tapyta vokiečių okupacijos metais iš nuotraukos. Pauliaus LILEIKIO nuotrauka

diniuose – papildytuose „Giria gaudžia“ (1956, 1970, 1974), „Upė siaučia“ (1975), „Debesuotą dieną“ (1976).

Kazys Boruta buvo labai susidomėjęs ir mąstytojo, kovotojo Aleksandro Gerceno raštais. Gerceno knygų, išleistų dar senąja rusų abėcėle, Tėvo Pajiesio bibliotekoje buvo visa lentyna. Tarp jų ir atsiminimų epopėja „Praeitį ir godos“.

*Esate labai įsipareigojusi ir daug padariusi Tėvo atminimui. Vertingos yra Jūsų kultūrinės iniciatyvos ir darbai, ypač rankraštinės knygos „Gyvenimas drauge su draugu“ išleidimas, atsiminimų knygos „Susitikimai su Kaziu Boruta“ parengimas, rūpinimasis naujos bibliografijos sudarymu,*

*įdomus pranešimas jubiliejinėje rašytojo 100 metų konferencijoje ir kt. Dabar norėčiau klausti: kas, Jūsų nuomone, literatūros tyrėjų dar nepadaryta, ko reikėtų imtis garsinant Kazio Borutos kūrybą? Ar nevertėtų pagalvoti apie „Raštų“ peržiūrėjimą? Dešimttomis buvo gana rūpestingai parengtas, bet šiokių tokių netikslumų yra, o svarbiausia – sovietiniais metais kai kurie tekstai netiko dėl ideologinių priežasčių ir lig šiol tebėra nepaviešinti, visuomenei nežinomi.*

Ką reikėtų padaryti? Žinoma, būtų gerai peržiūrėti Tėvo dešimttomį, tačiau kas to imsis ir kas išleis, ir kam tai įdomu? Gal būtų paprasčiau išleisti vieną papildomą tomą (gal



Kazys Boruta su Jadvyga Čiurlionyte  
buto Olandų gatvėje balkone. Apie 1950–1952.  
Iš šeimos archyvo

čia tiktų ištraukos iš nespausdintų naujųjų „Medinių stebuklų“ ir kita medžiaga, neįėjusi į dešimtį tomų). Aišku, kad tam reiktų išsamios analizės ir tų kūrinių aptarimo. Gal čia tiktų ir pastabos dėl netikslumų „Raštų“ dešimttomyje.

Tiktų į papildomą tomą įtraukti ir apysaką apie mano Motiną „Gyvenimas drauge su draugu“, gal galima būtų pateikti tos apysakos rašymo sąlygas Rusų lageryje, čia būtų galima įtraukti Viktoro Katiliaus aprašytus lyg ir rašytojų klubo susitikimus vakarais prie kopūstų puodo lageryje.

Apie visuomenei beveik nežinomus straipsnius – įžangas Panaito Istrati ir Vladimiro Korolenkos knygoms jau minėjau. Juos tikrai būtų svarbu pristatyti.

Tėvo raštuose ypatingą vietą užima kelionių aprašymai. Jo susidomėjimą kelionėmis ir kitais kraštais paskatino ir lėmė geografas Peliksas Šinkūnas. Tėvui, tik grįžusiam iš emigracijos, buvo pasiūlytas išleisti Pelikso rankraštis apie Suomiją. Jį, literatūriškai Borutos apdorotą, išleido tautininkų „Pažangos“ bendrovė 1932 metais Antano Avižienio slapyvardžiu ir pavadintą „Suomių kraštas“. Kita kelionių knyga – „Kelionės į Šiaurę“ (dvi knygos 1938 ir 1939 m.), vėliau papildytos ir pageduotos „Šiaurės kelionės“ (1957). Pirmojo leidimo įžangoje (p. 11) Boruta rašo: „<...> norėčiau išreikšti širdingą

padėką geografui P. Šinkūnui, kuris įkvėpė man šitą darbą, ir mūsų profesoriams – Vacl. Biržiškai, St. Kolupailai, K. Rėgeiliui, kurie patarimais, turtingomis bibliotekomis padėjo atlikti man šį uždavinį“. Pajiesio Tėvo bibliotekoje buvo nemažai įvairių autorių knygų (daugiausia rusų kalba) Šiaurės tyrimų ir jų tyrinėtojų tema. Istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, vos pasirodžius „Šiaurės kelionių“ antrajai laidai, žurnale „Karys“ (1959) pasidžiaugė, kad Boruta atkreipė dėmesį į daugelio nepastebėtą vilnietį menininką ir kartografa Antaną Vyda, gyvenusį XVI a. viduryje.

Neseniai „Krantuose“ buvo paskelbti Borutos kelionės įspūdžiai į Karaliaučių (dabartinį Kaliningradą). Esama ir daugiau rankraštinių nepublikuotų trumpų išvykų, kelionių aprašų.

Nuo 1941 metų gegužės pradėjęs dirbti Lietuvių kalbos institute įkurto Vilniaus Literatūros muziejaus vedėju, Tėvas ėmėsi įdomių literatūros istorijos darbų, kuriems pasirodyti neleido pokario įvykiai. Buvo labai susidomėjęs Antano Vienažindžio poezija. Sukaupė pačius autentiškiausius, neredaguotus jo poezijos posmus. Parengė spaudai jo poezijos tomą su plačiais tekstologiniais komentarais. Tačiau knyga nebuvo išleista. Rengė „Lietuvių poezijos 400 metų antologiją“. Pradėjo rinkti medžiagą albumui Žemaitės 100 metų gimimo jubiliejui. Kartu su Jadvyga Čiurlionyte sudarinėjo lietuviškų dainų rinkinį. Apie tai Tėvas savo laiške (1944.I.27) man rašė: „<...> su J. Čiurlionyte parengėme knygutę – 100 dainelių vaikams, kurias gal netrukus pasiseks išspausdinti, ir visose mokyklose galėsite dainuoti, kad net sienos plyš“. Deja, ta knygelė išėjo jau vėliau tik Jadvygos Čiurlionytės vardu „Lietuvių liaudies dainos vaikams“ (1948), įžanginį žodį parašė Antanas Venclova, matyt, padėjęs knygutę greičiau išspausdinti ir taip paremti Čiurlionytę honoraru. Tada Tėvas kalėjo lageryje, ir mūsų šeimai pinigų labai trūko.

Išėjęs iš lagerio, buvo pasinėręs į liaudies kūrybą. Vertė rusų liaudies pasakas, bylinas. Rengė lietuvių pasakas knygai „Dangus griūva“. Pasitikrindavo, kaip jo pasakos patinka vaikams. Ingė Lukšaitė yra pasakojusi, kad jai ir jos broliukui Rimčiui Boruta skaitydavo savo tik ką parašytas pasakas (su Lukšų šeima bičiuliuosi nuo seniausių laikų). Pasakos buvo linksmos, pilnos visokių išdaigų, ir jų klausytojai labai smagiai juokdavosi, ypač skardus ir užkrečiantis buvo jos brolio Rimčio juokas.

Papildomam tomui gal susidarytų pluoštelis rankraštinių tautosakos išrašų, pastabų, nes ši sritis Tėvo kūrybos darbuose labai svarbi.

Archyvų, muziejų fonduose yra nemaža nepublikuotų laiškų. Reiktų patikrinti. Mano archyve yra išlikusių 117 laiškų, Tėvo raštų man nuo 1942 metų vasario 2 dienos iki 1965 metų vasario 7-osios. Tėvo „Raštų“ dešimtame tome „Drauge su draugais“ buvo stengtasi kuo daugiau surinkti laiškų rusų rašytojams ir vertėjams į Maskvą. Prie laiškų rinkimo esu prisidėjusi ir aš. Tėvas Rašytojų sąjungos poilsio namuose Maliejevkoje buvo susipažinęs su Ivanu Sokolovu-Mikitovu ir labai vertino jo kūrybą. Jie susirašinėjo trumpais laiškeliais. Po Tėvo mirties būdama konferencijoje Maskvoje lankiausi pas rašytoją. Jis jau buvo visiškai apakęs, tačiau jo šeima, radusi kelis Borutos laiškus, man juos padovanojo.

Aš juos atidaviau „Raštų“ rengėjai Valerijai Vilnonytei. Dabar reikalinga būtų paskelbti ir kitokią korespondenciją, ypač laiškus iš lagerio.

*Gerbiama Egle, dar svarbu pakalbėti ir apie Jūsų Mamą – Kazio Borutos žmoną. Ji buvo įdomi asmenybė, kultūros žmogus, prieškarui yra pasidaravusi ir kaip vertėja iš latvių kalbos.*

Taip, norėčiau papasakoti apie savo Motiną Oną Kazanskaitę-Borutienę. Ji visą gyvenimą siekė mokslo, kuo aukštesnio išsilavinimo. Jaunystėje dirbo fabrike Rygoje, o įgijusi medicinos sesers išsilavinimą dirbo rentgeno kabinate Kauno ligoninėje. Apie 1932–1933 metus buvo priimta į VDU Vaclovo Biržiškos vadovaujamą biblioteką. Naujoje savo veiklos srityje – bibliotekininkystėje, kuri jai nebuvo svetima, tobulinosi, dalyvavo bibliotekininkų tarptautinėje konferencijoje Rygoje. Yra išlikę (Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne) Mamos užrašai iš tos konferencijos. Apie ją užsimena ir Genovaitė Raguotienė savo knygoje „Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos“, bet plačiau apie bibliotekininkę Oną Borutienę nerašo. Bibliotekoje jos artimiausios draugės buvo Ona Šimaitė ir Marijona Čilvinaitė. Jos buvo dažnos viešnios ir mūsų namuose. 1940 metais kartu su kai kuriais VDU fakultetais Vaclovo Biržiškos biblioteka kėlėsi į Vilnių. Persikėlė ir mano Mama, ir jos draugės. Švietimo ministras Antanas Venclova 1941 metais Mamą paskyrė Vilniaus viešiosios bibliotekos vedėja, tačiau dėl sunkios ligos ji tų pareigų net nepradėjo eiti. Mirė tų metų lapkričio 13 dieną. Motinos netekties tada dar negalėjau suvokti iki galo – buvau tik septynerių. Vėliau atsirado nauja šeima: Tėvas vedė Jadvygą Čiurlionytę, jos duktė Marulė buvo man kaip sesuo, visą gyvenimą labai artima.

O dėl vertimų – dar dirbdama Kaune mano Mama išvertė iš latvių kalbos kelias knygutes.

Ryšiai su latviais ir latvių kalba buvo nuo seno labai glaudūs. Jos, gimusios šiaurės Lietuvoje, jaunystė prabėgo Rygos mieste. Tad latvių kalbą mokėjo gerai, tai buvo lyg ir antroji jos gimtoji kalba.

1927 metais išvyko į Rygą su Kaziu Boruta (ten gyveno jos sesuo Marija Einberg su šeima; tų metų lapkričio 17 dieną civilinės metrikacijos biure užregistruota mano tėvų santuoka). Mama Rygoje turėjo progos susipažinti su Borutos bičiuliais menininkais – dailininku Niklāvu Strunke, rašytoju Kārliu Skalbe, latvių poetais. Ji iš latvių į lietuvių kalbą išvertė Kārlio Skalbės „Auksoobelį“ (1938). Knygą puošia puikios tėvų bičiulio Niklāvo Strunkės iliustracijos. Siekdama, kad tas pasakas skaitytų ir mūsų jaunoji karta, 1997 metais pasiūliau jas pakartoti „Vagos“ leidyklai. „Auksoobelis“ buvo išleista tų metų Kalėdoms.

Tos pasakos labai liūdnos. Vieno mažo berniuko pasakojimo apie jo laukiamas Velykas negaliu nepacituoti: „Aš tada buvau dar mažas berniukas, gal dešimties ar dvylikos metų. Dabar mano dienos visos vienodos. Tada kiekviena diena turėjo savo spalvą. Žiemos dienos būdavo melsvos, kaip lengvi be kūno angelai, kurie neilgam atskrenda iš dangaus, baltų sparnų galais paliesdami žemę. Lietingos dienos vaikščioda-

vo kaip moterys su pilkomis skepetomis. Pirmadienis būdavo žalias, bet šventadienis rožinis“. Antroji mano Mamos išversta ir išleista knygelė – Sudrabu Edžaus „Kvaišas Dauka“ (1937). Tai pasakojimas apie mokslo tiesos siekusį ir žuvusį jos ieškotoją berniuką Dauką. Knygelė, Latvijoje pasirodžiusi 1898 metais, buvo populiarė ir skaitoma latvių jaunimo ir XX amžiuje.

Padedamas žmonos Onos, Boruta į lietuvių kalbą vertė poetus Linardą Laicena, Jānį Poruką, Jānį Rainį, Apsesdelą ir kt. Be to, po Motinos mirties Tėvas surinko jos išverstas pasakas ir pagedavęs išleido atskiru leidiniu „Paparčio žiedas“ (1959). Dar prieš įteikdamas knygą leidyklai Tėvas lyg ir pasitarė su manimi, lyg ir pasiteisino, kad knygoje pateikiamos Mamos verstos pasakos, o vertėjo pavardė nurodyta jo. Tačiau praėjo nemažai metų (Mama mirė 1941-ųjų rudenį), jis jas surinko, pagedavo ir pateikė (kartu su savais Kārlio Skalbės vertimais) kaip savo vertimą. Aš, žinoma, jam pritariau – svarbiausia, kad pasakos bus išleistos ir Mamos darbas nežus.

*Švenčiame Valstybės atkūrimo šimtmetį. Tai ypač skatina nūdienos kontekste permąstyti idėjas, tradicijas, buvusius kultūros ir meno laimėjimus, taikant laisvą, šiuolaikišką ir sykiu globaliai aprėpiantį požiūrį. Kazys Boruta buvo ryškus tautinio apsisprendimo menininkas. Kūryboje jį traukė mitai, giliosios lietuvių folkloro ir istorijos šaknys. Kas iš Jūsų Tėvo palikimo Jums atrodo labiausiai aktualu ir vertinga ateičiai, jeigu bandytume kultūros raidą prognozuoti į priekį, į būsimąjį laiką? Paspėliokime: kokios tendencijos Kaziui Borutai patiktų, o kas nepatiktų šiandienos Lietuvoje ir lietuvių literatūroje?*

Manau, kad Tėvas tikrai džiaugtųsi nepriklausoma Lietuva, išsivadavusia iš Rusijos imperijos. Tėvas tikėjo, kad sovietizmas netruks amžinai. Atsimenu, kartą sekmadienį išėję pasivaikščioti su Tėvu ir Kęstučiu, užlipome ant Stalo ar Bekešo kalno iš Olandų gatvės pusės, ir Tėvas, rodydamas savo kelionę per Vilniaus lagerius, pasakė, kad „Kelionę aplink Vilnių“ reikėtų kada parašyti, ir pridūrė, jog ne amžinai tęsis ši beprotybė.

Aišku, kad dabar jam nepriklausomoje Lietuvoje, kaip ir mums visiems, nepatiktų viešas valstybės apvoginėjimas; skleidžiama tik viena „teisinga“ nuomonė; visuomenės kultūrinis nuopuolis ir abejingumas tam, kas tiesiogiai individo neliečia; auginama mažaraštė jaunoji karta. Bet jis tikrai džiaugtųsi šviesos blyksniais mūsų gyvenime, – kas dabar begali jo mintis atspėti? O dėl literatūrinio gyvenimo, tai tikrai negaliu Tėvui primesti savo nuomonės: gyvenimas keičiasi, keičiasi ir literatūra – šiandien tikrai nesulauksime knygos, panašios į „Dainavos šalies senų žmonių padavimus“, ir ar daug kas dabar pasakys, kas tos knygos autorius?

*Ačiū už nuoširdų ir atvirą pokalbį.*

**Eglę BORUTAITE-MAKARIŪNIENĘ**  
kalbino **Dalia STRIOGAITĖ**

2017, rugpjūtis–lapkritis